MANIFESTUL ŞI „MANIFESTELE" LUI CORNEL REGMAN
The Manifesto and Cornel Regman`S "Manifests"

Florina CADAR MOLDOVAN LIRCĂ, Ph.D.,
"Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The press release of The open letter addressed by the "Literary Circle from Sibiu" to Eugen Lovinescu coincides with the period in which Cornel Regman performed his military service (incorporated in 1942, after University graduation). Therefore, in 1943, he is forced to join by letter the "Manifesto" of The Literary Circle, although he is one of the founding members. But his solidarity with the ideas presented in the "Manifesto" ("My total adhesion") is confirmed not only by the exchange of letters which he has with his peers in this period and then by participating in literary circles in Henri Jacquier's house, but also by the articles that he will publish the next year in the press of the time. Unpublished in a volume, they have remained unexplored so far by the posterity, but they can be considered the own „manifestos" of Cornel Regman. Besides, they cover a period considered void in his activity, completing the "circlist" programme of the '44 - '45's.

Keywords: Cornel Regman,"The Literary Circle from Sibiu", "The Manifesto", literary criticism

După absolvirea facultăţii, Cornel Regman îşi îndeplineşte stagiul militar între 1942 şi 1945, grad fruntaş în corpul gradaţilor, fiind unul dintre puţinii cerchişti care s-au pus în slujba statului român în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Prins în serviciul militar, aşadar, în 1943 se vede nevoit să adere prin corespondenţă la scrisoarea deschisă adresată lui E. Lovinescu, deşi este unul dintre membrii fondatori ai *Cercului literar*. Solidaritatea lui Cornel Regman cu ideile expuse în „Manifest" („totala mea adeziune") se confirmă nu numai prin schimbul de scrisori pe care îl are cu colegii săi în această perioadă[1] şi, apoi, prin participările sale la cenaclurile din casa lui Henri Jacquier[2], ci şi prin articolele pe care le va publica în anul următor în presa vremii: „Cât priveşte proiectele literare ale subsemnatului,

[1] Circumstanţele doveditoare care îl situează pe Cornel Regman printre membrii-fondatori ai *Cercului literar* se disting din schimbul epistolar (primăvara anului 1943) dintre el (aflat la Piteşti), Radu Stanca şi Ştefan Aug. Doinaş (rămaşi în Sibiu). Primele două scrisori îl au ca destinatar pe Cornel Regman, iar a treia (intitulată „Scrisoare către Cercul literar") constituie răspunsul său la scrisoarea trimisă de Doinaş (26 mai 1943). La acestea se adaugă a patra epistolă (expediată tot de Doinaş la o lună după publicarea „Manifestului") a cărei publicare e iminentă. Grupajul epistolar dezvăluie aspecte importante din derularea celui mai controversat eveniment din istoria Cercului şi, mai presus de toate, surprinde preocupările unora dintre cerchişti de a-l ţine la curent pe Cornel Regman cu evoluţia demersurilor lor „colective" care l-au „angajat", cum îi scrie Doinaş, pe el însuşi. Astfel, dacă Radu Stanca îl consideră unul dintre cei patru membri care constituie „temelia" Cercului, iar Doinaş îl provoacă la un schimb de opinii („Aş vrea să-ţi ştiu părerea"), el însuşi se apreciază drept parte constituentă a grupării: „Planturoasa lui Doinaş scrisoare mi-a produs, cum uşor vă puteţi închipui, oarecare plăcere. În sfârşit izbuteam pe cale oarecum directă să mai aflu câte ceva despre voi, adică despre noi toţi [subl. n., F.M.L]" („Scrisoare către «Cercul literar»", publicată în *Dinspre „Cercul literar" spre „optzeciştii",* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1997, p. 99).

[2] Într-un caiet personal (cu coperţi cartonate) al lui Cornel Regman, pus la dispoziţia noastră de familia criticului, se găseşte una dintre puţinele mărturii despre şedinţele de cenaclu ale cerchiştilor, premergătoare apariţiei „Revistei Cercului literar" (primul cenaclu se desfăşoară la o lună după publicarea „Manifestului", în casa lui I. Negoiţescu). Document inedit (datat 15 decembrie 1944), *darea-de-seamă* este mai mult un „proces-verbal" al întâlnirii care ni-l prezintă pe critic în mijlocul cerchiştilor, citind studiul despre *Caragialeşti*, publicat ulterior, în primul număr al „Revistei Cercului literar".

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

cred că de un articol ori două tot voi fi în stare eu, vara aceasta”[3]. Într-adevăr, ele există, dar nepublicate în volum, au rămas neexplorate până acum de posteritate. Cu un evident conţinut programatic, intervenţii precum *Cu gândul la Gheorghe Şincai. Mitul latin,* („Ardealul”), *Epoca dârzeniei,* („Voinţa Transilvaniei”), *„Poeţii tineri ardeleni”* şi *Oliver Twist* („Naţiunea română”) prezintă destule puncte comune cu textul publicat în ziarul „Viaţa” (13 mai 1943), încât să fie considerate propriile *manifeste* ale lui Cornel Regman. Ele reiterează adeziunea fermă a criticului la principiile literar-estetice enunţate în „Manifest” (pe care le cunoştea bine, de altfel, membrii grupului le dezbătuseră şi înainte), pe când următoarele, din „Revista Cercului literar”, vor completa şi nuanţa, alături de intervenţiile teoretice ale colegilor, direcţia de gândire în care ei se înscriu. Între cele două momente marcante pentru istoria Cercului, se iveşte, însă, un al treilea, de tranziţie, care îi reuneşte pe majoritatea cerchiştilor sub semnul aceluiaşi deziderat (scoaterea revistei proprii): „După atâta aşteptare, ne vedem în curând visul, căci în decurs de o lună vom putea scoate *Revista Cercului literar* (chiar acesta e titlul!): formatul lui *Saeculum*. Te rog să ne trimiţi un articol de critică literară cât mai interesant şi bine scris. [...] Vrem ca acest prim număr să aibă caracter de manifest şi să fie excepţional de bun. Deocamdată am reuşit să scoatem o gazetă săptămânală: *Naţiunea română* (organ al Partidului Liberal), cu o bogată pagină literară. Şi aici te aşteptăm să colaborezi, eventual cu articole sociale şi politice. Regman s-a mutat în Sibiu. […] Grupul nostru e întreg şi ţinem cenacluri, ca şi în trecut, la dl Jacquier, acum fără teama clandestinităţii... […] Probabil că încă în iarna aceasta să ne mutăm la Cluj, unde să scoatem o gazetă mare: *Naţiunea română* în formă de cotidian, cu o redacţie numeroasă şi bine echipată”[4]. Cornel Regman se găseşte, deci, laolaltă cu cerchiştii în pagina literară (îngrijită de I. Negoiţescu) a săptămânalului liberal, „Naţiunea română”, apărut în 15 octombrie 1944 la Sibiu, mutat apoi la Cluj. „Pagina aceasta a pregătit propriu-zis – completează Regman în prezentarea scrisorii colegului său – drumul spre propria revistă. Ca şi, de altfel, cenaclul săptămânal revigorat din casa profesorului Henri Jacquier, unde de-a lungul întregii toamne 1944 şi în cursul iernii şi primăverii următoare se citeau şi se discutau producţiile destinate publicării”[5]. Împreună elaborează şi dezbat, aşadar, articole cu „caracter de manifest” cerchist, păstrându-se în continuare în atenţia publicului prin intermediul gazetei sibiene care îi găzduieşte până la apariţia propriei reviste.

O dovadă în plus a rolului important pe care Cornel Regman îl are, în tot acest timp, ca unul dintre pilonii de bază ai *Cercului literar*, am găsit într-o scrisoare (inedită) – la care am avut acces prin bunăvoinţa familiei criticului –, trimisă de I. Negoiţescu de la Cluj, în 12 septembrie 1946, lui Cornel Regman, aflat la Daneş. Aceasta e revelatoare, printre altele, nu numai pentru aprecierea şi încrederea de care se bucura viitorul critic între prietenii cerchişti (tot ei îl porecliseră „înţeleptul Nestor”), ci mai ales pentru înalta şi sincera preţuire pe care Negoiţescu i-o poartă confidentului său datorită calităţilor sale profesionale. Aşadar, odată mărturisite sentimentele şi expuse faptele, arhitectul cerchismului vrea să ştie că se poate baza în continuare pe Regman ca pe unul ce a fost dintru început implicat în acţiunea lor de grup: „Încă odată [sic!] dacă există Cerc, el e numai al nostru: Radu, tu şi cu mine. [...]. De altfel,

[3] Cornel Regman, „Scrisoare către «Cercul literar»”, în *vol. cit.*, p. 101.
[4] Ion Negoiţescu, în scrisoarea adresată lui Eugen Todoran (19 octombrie 1944), prezentată de Cornel Regman (*Tânărul I. Negoiţesu în corespondenţă*), în „Apostrof“, anul VII, nr. 9, 1996, p. 15.
[5] Cornel Regman, *art. cit.* la nota anterioară.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

suntem şi destui noi trei: putem realiza o operă care să-i târască şi pe ceilalţi în ceea ce să sperăm că se va numi, în istoria literaturii române, «Cercul literar»". Aşteptându-şi rezultatul la examenul „de capacitate" (astăzi echivalentul examenului de obţinere a gradelor în învăţământ), Cornel Regman întreţine, deci, o relaţie epistolară cu I. Negoiţescu, aflat la Cluj, participând, deopotrivă, la întâlnirile propuse de Radu Stanca la Sibiu, singurul rămas în vechiul burg transilvan, luând parte în continuare la proiectele cerchiste.

Pledoariile din 1944 ale lui Cornel Regman şi cele din „Revista Cercului literar", anticipate de studiul *Ion Pillat, poet al tradiţi*ei (1942) şi continuate până în 1947, prin articolul – dedicat lui Pompiliu Constantinescu – în care îi decelăm fundamentele viziunii critice, reprezintă prima etapă a activităţii sale de critic literar: cea de acumulare intelectuală şi spirituală, pe care o vom analiza în cele ce urmează. Următoarea, sincronă hiatusului dogmatico-ideologic, îl va menţine într-o lungă perioadă de ostracizare al cărei cel mai mare câştig – se vede în volumul de debut (*Confluenţe literare*) – va fi păstrarea nealterată a spiritului critic. Abia odată cu mijlocul deceniului şase, când îşi publică majoritatea cronicilor ce vor apărea în volumul al doilea (*Cărţi, autori, tendinţe*), Cornel Regman îşi face cunoscute orizontul şi coordonatele gândirii proprii, ideile şi concepţia despre actul critic, dovedindu-şi astfel măsura contribuţiei la recuperarea şi impunerea autorităţii criticii româneşti.

Îndeplinindu-şi serviciul militar, Cornel Regman participă cu însufleţire la contemporaneitate, ca şi ceilalţi protagonişti ai *Cercului*, întreţinând (chiar dacă de la distanţă) o permanentă relaţie cu spaţiul de proveniență, exprimându-şi viziunea, luând atitudine şi pledând pentru integrarea „provinciei" româneşti în marea familie spirituală a Occidentului. Pe de-o parte, ei desfid discursurile exagerat-naţionaliste, exaltarea provincialismului, elogiul necondiţionat al ruralităţii, proliferarea literaturii patriotarde, pe scurt, cultura minoră, pe de altă parte, proclamă deschiderea spre valorile europene, urbanitatea culturii, disocierea valorilor şi accentuează imperativ nevoia libertăţii de creaţie, spiritul critic, conştiinţa artistică.

Ca parte componentă a programului cerchist, intervenţiile publicistice ale lui Cornel Regman din anii '44-'45 întăresc angajamentul pe care ei şi l-au luat în 1943, în vederea emancipării Ardealului cultural. Într-o pledoarie optimist-mobilizatoare, articolul *Epoca „dârzeniei"*, publicat în „Voinţa Transilvaniei", se încheie cu îndemnul autorului adresat ardelenilor de a se elibera din matca spiritului local, a mentalităţii retrograde şi de a-şi apropria marile sinteze spirituale: „sosi-va apoi ziua – semne despre ea sunt destule – când se va produce şi acea necesară electroliză sau, dacă voiţi, acea demobilizare a dârzeniei ardelene care să elibereze în sfârşit dintr-o constrângere, de altfel bucuros consimţită, toate elementele, toate forţele câte au constituit-o, libere de atunci înainte de a se recompune în noi şi originale asociaţii spirituale. Va începe atunci pentru Transilvania o altă eră, mai puţin regională fără îndoială, în sensul de participare a ei, din toate puterile sale proaspăt descătuşate, la lucrul românesc"[6]. Aici, ca şi în alte articole, Cornel Regman se angajează într-o „relaţie ambivalentă", de disociere de mesianismul ardelenesc al contemporanilor săi, pe de-o parte, de revendicare a ardelenismului, pe de altă parte. Întrebat mai târziu de Farkas Jenö despre opţiunea *Cercului literar* de a se revendica de la un „transilvanism estetic" sau, dimpotrivă, dintr-un „context mai larg", Cornel Regman confirmă o dublă legitimare, în măsura în care

[6] Idem, *Epoca «dârzeniei»*, în „Voinţa Transilvaniei", anul I, nr. 3, 24 septembrie 1944, p. 1.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

înscrierea într-un timp modern poate conduce la evoluţia spaţiului tradiţionalist: „aparţinem unui transilvanism estetic în măsura în care am tins să ne delimităm de o realitate tot locală, stagnantă: literatura care se practica în imediata noastră apropiere. Un sămănătorism întârziat, un localism depăşit şi primitiv, iar în critică încurajarea călduţă a mediocrităţii patriotarde. Suntem prima grupare pe poziţii consecvent estetice apărută în Transilvania şi – pentru epoca respectivă, anii războiului şi de imediat după – cea mai importantă nu numai numericeşte”[7]. Dedicat profund „românităţii” din care face parte, el însuşi un exemplu autentic de aspirant la cultul valorii autohtone, Cornel Regman e, în acelaşi timp, un spirit european, impulsionat de aspiraţia înălţării farmecului originar al limbii româneşti la scara de valori universale şi de implantarea rădăcinilor europene în spiritul românesc. Căci, cum observă şi Virgil Nemoianu, „dacă provincialismul era subordonat naţionalului, apoi la rândul său naţionalul era subordonat cu egală radicalitate european-cosmopolitului, pentru membrii «cercului», un «spirit românesc» nu se putea legitima decât înrădăcinat în europenitate, derivat din aceasta”[8]. Această dublă orientare identitară reprezintă chiar profesiunea de credinţă a cerchiştilor, de aceea Dan Damaschin îi va considera nişte „români cosmopoliţi”[9].

În *„Poeţii tineri ardeleni”* – o replică la antologia lui Emil Giurgiuca din 1940 –, Cornel Regman întreprinde *sine ira et studio* o critică a criticii, aşa cum va obişnui şi mai târziu în cronici, semnalând, înainte de orice, caracterul „sectar” al antologiei, subiectivitatea autorului, care este „dispus să vadă în operele confraţilor reverberaţiile propriului său fel de a fi poetic”[10]. De cealaltă parte, poezia ardeleană se face vinovată (este de părere şi I. Negoiţescu) de un spirit de fraternizare („mentalitate de clan, de generaţie şi provincie artistică”), autorii ei dezicându-se fără remuşcări de idealul individualităţii artistice, abdicând de la arta valoroasă estetic: „poezie egală şi incoloră, metaforizantă şi estetizantă, snobă şi fără perspectivele adâncimii, vast muzeu de imagini frumoase dar reci şi fără vibraţie, materie poematică nediferenţiată, pulverizare de apusuri fără soare, cu promisiuni de realizare la tot pasul şi cu speranţe iniţiale, sub influenţa lui Barbu, a lui Arghezi, a lui Blaga, crescuseră adevărate lanuri de poezie şi niciun trunchi părea că nu vrea să strice monotonia acestui peisaj de bărăgan”[11]. Detaşat, „pentru întâia oară nereţinut” – cum se declară –, Cornel Regman incriminează ca şi colegul său, tradiţionalismul epigonic („un anume aer de vetustate prematură, provenit din impresia de grea trudă poetică, de mare zel ce se exercită mai mult în gol, sau, în tot cazul, pentru atingerea unui obiectiv care a pierdut între timp din semnificaţie”), obtuzitatea perspectivei europene a culturii româneşti („rezerva mândră a «poeţilor tineri» faţă de câştigurile poeziei moderniste”), imperialismul local („au început astfel cu toţii să intoneze în cor acea laudă a «peisajului ardelean», a «câmpiei», a «fetei ardelene»), lipsa orizonturilor evolutive şi chiar regresia axiologică („ca la un semnal poeţii aceştia au redevenit ceea ce fără s-o ştie, poate, fuseseră tot timpul sau năzuiseră să fie:

[7] Idem, *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, Bucureşti, 2000, p. 195.
[8] Virgil Nemoianu, *Surâsul abundenţei, Cunoaştere lirică şi modele ideologice la Ştefan Augustin Doinaş*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1994.
[9] Parafrazându-l pe Thomas Mann, care se autocaracteriza prin sintagma „germanitate cosmopolită”, Dan Damaschin le atribuie această etichetă tuturor cerchiştilor: „nu doar I. Negoiţescu, ci toţi membrii Cercului Literar au tins spre idealul de «buni europeni»” (în *„Cercul literar de la Sibiu/Cluj”. Deschidere spre europeism şi universalitate*, Editura Zenit, Cluj-Napoca, 2009, pp. 31-32).
[10] Cornel Regman, *„Poeţii tineri ardeleni”*, în „Naţiunea română”, anul I, nr. 4, 5 noiembrie 1944, p. 9.
[11] I. Negoiţescu, *Curente noi în poezia din Ardeal*, în „Vremea”, anul XV, nr. 706, 11 iulie 1943, p. 6.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

«luptători» şi «desţăraţi», în versul cărora vechiul spirit vindicativ ori numai mâhnit al Ardealului mai răzbate odată în actualitate"). Mai mult, în locul expresiei rafinate ca simbol al asimilării valorilor occidentale, limba acestor poeţi, singura care poate asigura veridicitatea specificului românesc, nu depăşeşte stadiul incipient: „cea mai mare inovaţie în latura stilistică abia dacă se poate identifica într-o mai vie şi mai pricepută solicitare a capacităţii de expresie a adjectivului"[12]. Din toate acestea, concluzia este simplă: în timp ce poeţii ardeleni resuscitează vechi stereotipii rudimentare ale liricii ardeleneşti de după Unire, pe care le transcriu în noua conjunctură istorică, iar oficialii promovează o literatură dependentă de viaţa socială, autorii semnatari (şi apoi apărători) ai „Manifestului" caută a racorda lirica autohtonă la modelul european de poezie.

Cultura română a deceniilor trei şi patru se caracterizează printr-o ruptură în plan ideologic, etic şi politic, prin antinomia, aparent ireconciliabilă, a două orientări literare diferite: modernismul lovinescian, adept al raţionalismului, latinităţii, occidentalismului, al continuării liberalismului tradiţiei paşoptiste, şi tradiţionalismul misticist, anti-raţionalist, de tip oriental, întors către „fondul nostru nelatin", manifestând o antipatie deschisă faţă de paşoptişti. Membrii Cercului aleg deliberat modernismul lovinescian, în descendenţă maioresciană, mânaţi de impulsul creării unei *culturi majore*, care încorporează tradiţia maioresciană în marea „sinteză spirituală", rezultată din reconcilierea şcolii latiniste cu paşoptismul şi junimiştii[13]. Preocuparea de a le insufla transilvănenilor ideile şi descoperirile maiorescianismului, de a reabilita estetic Ardealul, cum se vede şi din titlul Manifestului, este constantă şi caracteristică tuturor cerchiştilor, care o vor enunţa mereu în manifestările lor publicistice. Victor Iancu o exprimă deschis, arătându-şi regretul că „Şcoala latinistă a dispărut total, luându-i locul o literatură ancorată în întregime în etnografie".

Opţiunea pentru tradiţia latină (pe linia Codru-Drăguşanu, Budai-Deleanu, Maiorescu), ca unul din punctele cheie ale ideologiei *Cercului literar*[14], Cornel Regman o sintetizează în sintagma *mitul latin* definit – în articolul *Cu gândul la Gheorghe Şincai. Mitul latin,* apărut în săptămânalul „Ardealul" (tribuna transilvănenilor refugiaţi la Bucureşti, care, cu un an înainte, atacaseră aprig ideile „Manifestului") – ca „strigătul la viaţă al unui tânăr vlăstar ce se voia mai aproape, cât mai aproape de Europa"[15]: „celui ce priveşte mai mult ereziile mari (ca în orice iniţiativă mare), cu un ochiu [sic!] exersat să surprindă doar scăderile, latinismul Şcolii Ardelene îi apare ca o întreprindere mai mult bizară, ca un fel de «mal du siècle» valah de care s-au lăsat stăpâniţi într-o vreme Românii". Criticul dezavuează tendinţa de deformare a latinismului, conceput drept simplă modă trecătoare, „modă greoaie – după socoteala unora – înlăturată până la urmă de bunul gust". Limba cultă pe care au propus-o ei nu este agreată – reproşează autorul – de cei captivaţi în general de „frumuseţi şi delicii

[12] Cornel Regman, *art. cit.*

[13] Victor Iancu, *În Chestiunea nouei mişcări estetice din Ardeal, Ce este Cercul literar din Sibiu?*, în „Timpul", nr. 19, 20.06.1943: „De aceea, credem că revine moştenirii maioresciene a generaţiei actuale din Ardeal, misiunea istorică a reconcilierii a trei poziţii opuse, operând însă tustrele în direcţia întemeierii unei culturi majore: *şcoala latinistă*, *paşoptismul* şi *ideologia Junimii"*.

[14] Adeziunea la această filieră o regăsim deschis exprimată în articolul *Perspectivă,* din primul număr al „Revistei Cercului literar", reluat în *Revista Cercului literar*, ediţie îngrijită de Dan Damaschin, cu o prefaţă de Petru Poantă, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2002, p. 22: „ne simţeam rădăcini adânci şi ne gândeam cu stăruinţă la «şcoala ardeleană şi latinistă», la Budai Deleanu, la Codru Drăguşanu".

[15] Cornel Regman, *Cu gândul la Gheorghe Şincai. Mitul latin,* în „Ardealul", anul IV, nr. 21/11 iunie 1944, p. 3, continuare în p. 7.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

de stil”[16]. Toată pledoaria sa, presărată cu dese inflexiuni sarcastic-polemice, se focalizează pe combaterea neosămănătorismului şi gândirismului, a „păşunismului”, trimiţând, deopotrivă, săgeţi ascuţite la adresa „adepţilor pitorescului şi agreabilului (ce se extaziază neobosiţi de vreo câţiva ani încoace în faţa şolticăriilor unui Anton Pann)”. În schimb, „erudiţia şi vizionarismul latinităţii, conştiinţa evoluţiei pe care au avut-o membrii *Şcolii Ardelene*, ne îndreptăţesc să vorbim despre un «mit latin», despre calitatea lor de a înzestra «cu atributele mitului un adevăr în sine»”[17].

Susţinător al echilibrului, al raţionalităţii, al urbanismului şi civilizaţiei („nu prin revoluţii sau mai corect: nu prin răzmeriţe dezordonate şi fără orizont se putea da o ripostă decisivă”), *cerchistul* Cornel Regman se afiliază modernismului lovinescian, comentând ideile blagiene ale „spaţiului mioritic” şi „elogiul satului românesc”: „trebuia, dimpotrivă, descoperit, era ca o poruncă a revoltelor înghiţite, ca o «plinire a vremii» să se descopere mitul organic, trainic al pământului, mit care afirmând cu tărie întoarcerea la viaţă şi la lumină a unui întreg neam să-l smulgă dintr-o iobăgie umilitoare redându-l condiţiei sale omeneşti şi să-l disloce din inerţia balcanică ori din piroteala paralizantă în care îl ţinea Răsăritul”. Crezul său, ca şi al celorlalţi cerchişti, este că numai o cultură majoră poate aspira la universalitate, iar acest etalon a fost imprimat culturii române pentru prima dată de către reprezentanţii *Şcolii Ardelene*: „ne-a venit la timp acest mit! Acest mit, unică cheie potrivindu-se în toate inimile româneşti; plăsmuire a minţii şi a suferinţei deopotrivă, care a făcut să scapere în românirea de pretutindeni conştiinţa unor drepturi pe care nici coasa răscoalei lui Horia, nici chiar roata martiriului său n-ar fi putut-o vreodată înşufleţi”.

„Majoritatea contribuţiilor la cristalizarea propriei ideologii literar-estetice apar în paginile «Revistei Cercului Literar»”[18]. Dacă articolele publicate în revistă nu constituie neapărat o majoritate a intervenţiilor menite să explice poziţia estetică a mişcării cerchiste, cum crede Dan Damaschin, ele reprezintă, într-adevăr, o etapă consistentă din evoluţia programului lor. În complementaritate cu demersurile teoretice ale celorlalţi membri, continuându-şi seria articolelor programatice din 1944, Cornel Regman ia atitudine şi dezbate, participă la dialogul de idei cerchiste lansat în cadrul publicaţiei. Astfel, găsim în intervenţiile sale publicistice din revista grupării idei şi concepţii complementare articolului-program al anilor ’43, anticipate încă din timpul conferinţelor studenţeşti susţinute în 1942-1943, precum: promovarea valorilor europene şi deschiderea spre universalitate, repudierea celor două curente regionaliste (sămănătorismul şi tradiţionalismul epigonic), promovarea conştiinţei artistice şi a libertăţii de creaţie, arta cultă.

Studiul despre *Caragialeşti,* apărut în primul număr al revistei, ca toate celelalte despre clasici, are la bază aceeaşi concepţie pe care Dan Damaschin o observa şi la alţi critici ai grupării: desprinderea autorilor interpretaţi din cadrul limitat al autohtonului şi raportarea lor la marea tradiţie europeană şi universală. Meritul de a încerca să se descotorosească de etnicul restrictiv, de a căuta să impună arta cultă într-o epocă în care „locurile comune şi convenţionalismele de situaţii şi de limbaj ale unui secol întreg se lăfăiau, la noi, încă o dată

[16] *Ibidem*: „Nu, nu prea sunt aici frumuseţi de stil, cel puţin nu în măsura în care ar dori-o o anumită critică «voluptoasă» în căutare de pretexte inedite”.
[17] *Ibidem*, p. 7.
[18] Dan Damaschin, *op. cit.*, p. 175.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

în tihnă, spre deliciul autohtonului cu suflet sensibil”[19] le revine cărturarilor din familia lui Caragiale. Dintre toţi, cel care reuşeşte cu adevărat emanciparea actului artistic, valabil estetic, este Ion Luca Caragiale, exemplar prin conştiinţa artistică: „un moment Caragiale se cerea nici vorbă înfăptuit; fără de care, bătrânele, adâncile şi oricât de expresivele însuşiri ale spiţei s-ar fi irosit nesemnificativ [...]”[20]. Combătând arta provincială, criticul merge până într-acolo încât îl ironizează chiar pe Alecsandri, „prea mulţumit când izbutea să extragă cantitatea de hohot cuvenită din specularea elementară a modului de a ne stâlci limba propriu străinului ori, într-altfel, semidoctului naţional”. În schimb, Ion Luca Caragiale este un model de originalitate care impresionează nu atât prin puterea de creaţie, cât prin eliberarea de canoanele desuete ale literaturii, prin transfigurarea artistică a materialului brut de inspiraţie: „acea unică şi ireversibilă viziune deformatoare, toridă, caricaturală până la stâlcire, ce se abate ca o molimă peste o lume surprinsă în plină domesticitate”[21].

M. Eminescu, poetul „naţional”, devine şi el important, în viziunea criticului, prin imaginea sa universală, contând, cum remarcă judicios Petru Poantă, ca „un model poetic şi cultural european, respectiv modelul arcadic şi galant, ale cărui convenţii sunt valorizate estetic prin infuzia unor elemente autohtone «de basm voinicesc, de răzeşie şi boierie laolaltă»”[22]. Considerând că spiritul naţional, adevărat românesc, devine valoros numai îmbibat de europenism şi aspirant la occidentalitate, Regman îşi exprimă o dată în plus adeziunea la linia de gândire lovinesciană. Nici Eminescu nu se foloseşte de elementele de istorie, mitologie şi folclor doar ca materie primă de inspiraţie, ci le integrează modernismului prin formula sa literară inedită, rafinată, sincronă literaturii apusene. Basmul, spre exemplu, specie populară exclusiv epică, primeşte la Eminescu noi forme: „de altfel, e o caracteristică a tuturor basmelor eminesciene în proză sau în versuri, dezvoltarea lor încetinită prin lungile popasuri de pură descripţie, de amănunţire vizibil pasionată a decorului ori personajelor”[23]. Prezenţa rafinată a lui Făt-Frumos, reprezentată de comentator prin sintagma de „voinicie galantă” sau „Arcadie dunăreană”, transcende imaginea pastorală, „dulceag-convenţională”, cu care se alegeau personajele până acum. Această „lume dunăreană”, dacică, românească, este configurată de Eminescu artistic, „lucrată”, primind valoare estetică, spre deosebire de înaintaşii săi care s-au mulţumit cu o atitudine idilist-apologetică. Plasat într-un mediu patriarhal, universul configurat de Eminescu primeşte un aer educat, emancipat, dând seama despre o lume „*courtoise*”. În *Călin – file de poveste,* „liniile basmului se ghicesc abia, latente, sublimate, dar personajele continuă să rămână fabuloase, în limitele, însă, ale unei anume aristocraţii săteşti”[24]. Fata *din grădina de aur* e cochetă, chiar dacă impulsul instinctual nu o părăseşte definitiv. Ruptura cu tradiţia poeziei minore, Eminescu o produce prin „substanţa lirică” a basmelor versificate, „devenită cu vremea mai complexă, mai felurită şi deci mai puţin simetrică şi monocordă”. Farmecul stilistic este o altă dimensiune a poeziei transfigurate artistic, obţinut de Eminescu prin verb. În orice caz – demonstrează criticul cu migală din operă în operă –, Eminescu „întreg”, creatorul plastic, este de găsit în *Luceafărul*.

[19] Cornel Regman, *Cărţi, autori, tendinţe,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, pp. 252-253.
[20] *Ibidem*, p. 252.
[21] *Ibidem*, p. 255.
[22] Petru Poantă, prefaţă la *Revista Cercului literar*, ed. cit., pp. 7-8.
[23] Cornel Regman, *op. cit.*, p. 276.
[24] *Ibidem*, p. 278.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

Aici, poezia e o „sinteză supremă a eminescianismului, în care se întâlnesc transfigurate şi combinate până la nerecunoaştere toate atitudinile dragi poetului”[25].

Pe lângă observaţiile de certă valoare aduse imaginarului şi operei lui Eminescu, Cornel Regman aplică în palimpsestul studiului, totodată, unul din principiile „Manifestului”, propunând transilvănenilor săi un model estetic care să marcheze saltul de la o literatură minoră la una majoră, de la literatura orală la cea cultă. Actul său critic devine, astfel, „un discret proiect de educaţie estetică” (Petru Poantă), model pozitiv, cum vedem din articole (autorii comentaţi erau oricum valoroşi!), adăugat celui al lui I. Negoiţescu. Mai mult, observă acelaşi Petru Poantă, încercarea lor de eliberare din chingile localismelor şi ale ardelenismelor începe, înainte de orice, cu abordarea unor scriitori din toate părţile ţării, fără *prejudecăţi regionaliste.* Ce exemplu mai bun putea găsi criticul decât opera unui geniu poetic care a avut darul de a le oferi moldovenilor săi, prin propriile preocupări, exemple de progres şi civilizaţie, exprimate într-o limbă literară, cultă, asemenea marilor literaturi din afară!. Plasându-l pe Eminescu într-o grilă de interpretare originală, de esenţă urbană, detaşându-l de analizele reducţioniste, aplicate strict asupra temelor naţionale, patriotice, criticul reiterează un alt punct al ideologiei cerchiste: resuscitarea interesului pentru opera clasicilor şi reconsiderarea lor din perspectivă modernă.

În ultimul număr al revistei, autorul articolului *Un regim pe sfârşite: tradiţionalismul* consemna cu satisfacţie, odată cu sfârşitul războiului, tendinţa de înăbuşire a spiritului provincial şi declinul poeziei *regionale,* „ce se hrănea, toată, din îngrăşămintele generoase ale etnicului şi din cenuşa strămoşilor, exploatând nesăţioasă toate resursele autohtone cu putinţă: istoria neamului, geografia, arheologia, etnografia etc., etc. – o poezie aşadar propagandistă şi jubiliară, cu iz didactic – ostăşesc mai totdeauna, pusă în slujba *stăpânirii* şi a scopurilor acesteia”[26]. Ruptura – pentru că ea există – nu vizează tradiţia poeziei patriotice în ansamblul ei, ci repudierea literaturii de veneraţie, confuză şi lipsită de conştiinţă artistică. În lipsa acestei calităţi, poezia „eşuează în epigonism, pastişă şi caricatură”[27], compromiţând însuşi tradiţionalismul autentic, consacrat de Vasile Voiculescu şi Ion Pillat: „uzând de uneltele înaintaşilor ca şi de tertipurile lor poetice, însă fără conştiinţa «artistă» a celor ce întemeiaseră *Gândirea,* lirica acestor epigoni nu putea decât compromite în chip lamentabil ideea de tradiţionalism, căruia ajunge să-i accentueze până la caricatură defectele”[28]. Articolul de faţă confirmă, de altfel, o concepţie mai veche a autorului, pe care şi-a exprimat-o în debutul său publicistic, *Ion Pillat, poet al tradiţiei* (1942), şi anticipează preocuparea criticului de mai târziu – concretizată într-o propunere de editare, adresată, în 1976, Editurii Minerva[29] – de a investiga direcţia tradiţionalistă în lirismul românesc dintre cele două războaie mondiale. Prevăzută a fi publicată în 1978, cu titlul provizoriu: *Tradiţionalismul în poezia românească,* cercetarea se voia un studiu cu caracter monografic care să pună în valoare atât sursele, temele şi tendinţele formulei tradiţionaliste – ca „realitate bine structurată”, distinctă de

[25] *Ibidem,* p. 291.
[26] Cornel Regman, *Un regim pe sfârşite: tradiţionalismul*, în „Revista Cercului literar”, anul I, nr. 6-8, iunie-august 1945, p. 118.
[27] Dan Damaschin tratează pe larg acest articol al lui Cornel Regman, în *op. cit.,* pp. 194-195.
[28] Cornel Regman, *art. cit.,* pp. 118-119.
[29] Cf. manuscrisului: *Propunere de editare,* document inedit din arhiva familiei, pus la dispoziţie de către Ştefăniţă Regman.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

sămănătorism şi gândirism, eliberată totodată de sub tutela modernismului –, cât şi principalele opere care au ilustrat-o, cu modalităţile lor specifice.

În analiza artei poetice a lui Ion Pillat, Cornel Regman pleacă de la premisa că, deşi reflecţia teoretică asupra poeziei este parte integrantă a creaţiei sale, mai presus de orice, „el este un talent, un «neastâmpăr» artistic”[30]. Inovator al substanţei poetice şi experienţei formale, poetul adoptă în primă fază lirismul tehnic, modern stilizat, al simboliştilor francezi („cam distant şi rece sub pana poetului nostru”) pe care îl suprapune unei capacităţi de emoţie poetică autentic-românească. El armonizează, în felul acesta, modernismul expresiei cu sensibilitatea autohtonă, procedând deocamdată, insistă criticul, ca orice alt tradiţionalist autentic care a transfigurat „artistic”, în acord cu tendinţele moderne, o moştenire specific-românească. Pentru a descoperi, însă, în ce constă efigia particulară a poeziei lui Pillat, cheia de lectură stă înscrisă în „preferinţa acordată de poet «experienţei» în sine, «temei» ca atare”[31]. Opunând „peisajele” tematice din poezia lui Pillat, diferite de la un volum la altul, artei poetice a lui Arghezi, spre exemplu, axată pe o singură problematică, viitorul critic propune – avea puţin peste douăzeci de ani când îşi prezentase studiul în cadrul primului ciclu de conferinţe studenţeşti – o mică exegeză teoretică, interesantă ca problematică şi originală ca demonstraţie ideatică: „făcând această distincţie, înţeleg s-o întemeiez pe unghiul de vedere din care e văzută de o parte şi de alta materia, materialul poetic şi procedeele de a-l prelucra. În cazul tematicului, se acordă temei, genului literar, în fine tiparului artistic, cu posibilităţile lor proprii de deformare a substanţei poetice, un anume credit, lucruri pe care problematicul aproape că le ignoră. Astfel, câtă vreme unul e simetric, minuţios structurat, celălalt e asimetric; câtă vreme unul se cheltuie în organizarea aspectelor, ducând la inventivitate formală, peisaj multicolor, rafinamente, celălalt nu pare a pune preţ pe ele”[32]. Astfel, organizate în jurul câte unei viziuni mai ample, peisajele tematice ale poeziei lui Pillat evoluează de la reprezentarea parnasian-simbolistă a peisajului exotic la cea tradiţionalistă a peisajului românesc şi, în fine, la modul „clasic sau neoclasic” (al peisajului eladic). Ceea ce le dă valoare particulară, însă, este predispoziţia temperamentală a poetului, structura sa proprie („angrenajul intern”) care înscenează într-un anume fel, din unghiuri multiple şi perspective diverse, o atmosferă unitară ca substanţă.

Ideea de bază a tuturor intervenţiilor publicistice cu această temă este că, pe de-o parte, tradiţionalismul autentic se caracterizează printr-o relaţie dialectică între inovaţie şi tradiţie care „se pot constitui deopotrivă în matrice şi impuls, sau, cu alţi termeni, în cuprins şi stil, în tipar şi mesaj, în «pat» germinativ şi seminţe [...]”[33], şi, pe de altă parte, că modernismul e, de fapt, valorificarea „substanţei locului” potrivit unei sensibilităţi artistice inovatoare. Analizat mai ales în poezie, fenomenul îşi dovedeşte importanţa, deci, în talentul creatorilor de a provoca în operele lor ample confruntări între potenţialităţile zestrei tradiţionale şi noile formule creatoare, în acord cu tendinţele lumii moderne şi ale artei universale, între tradiţie şi spiritul modern, privite convergent şi nu antinomic.

[30] Cornel Regman, *Ion Pillat, poet al tradiţiei*, în „Revista Fundaţiilor Regale”, anul IX, nr. 9, 1 septembrie 1942, p. 687.
[31] *Ibidem*, p. 688.
[32] *Ibidem*, p. 693.
[33] Cornel Regman, *Dialectica tradiţie-inovaţie*, în *vol. cit.*, p. 14.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)

Plasate la sfârşitul volumului *Cărţi, autori, tendinţe,* sub titulatura: *Începuturi*, studiile din „Revista Cercului literar", aşezate în continuarea celui despre Ion Pillat din 1942 şi în imediata apropiere a cronicii dedicate lui Pompiliu Constantinescu (1947), privite alături de intervenţiile din 1944, realizează un tablou amplu al primei etape a activităţii lui Cornel Regman, dând seama despre o perioadă când libertatea de creaţie era încă un drept. Administrate de critic ca o *Postfaţă* a autorului, aceste articole şi studii de început dezvăluie mai mult decât o profesiune de credinţă şi prea puţin din orgoliul unei magistraturi critice, mai degrabă, o fizionomie critică particulară, un talent stilistic aparte, dar şi însemnele unei opere de substanţă. Născute în ambianţa ideilor literar-estetice ale *Cercului literar*, ele sunt mai mult decât o operă de echipă, sunt cheia de înţelegere a propriei structuri moral-estetice, amestec de luciditate şi umor, creaţie şi rigoare.

Bibliografie

Damaschin, Dan, *„Cercul literar de la Sibiu/Cluj". Deschidere spre europeism şi universalitate*, Editura Zenit, Cluj-Napoca, 2009

Nemoianu, Virgil, *Surâsul abundenţei, Cunoaştere lirică şi modele ideologice la Ştefan Augustin Doinaş*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1994

Regman, Cornel, *Cărţi, autori, tendinţe,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968

Idem, *Colocvial*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976

Idem, *Dinspre „Cercul literar" spre „optzecişti",* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1997

Idem, *Noi explorări critice*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1982

Idem, *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, Bucureşti, 2000

****Revista Cercului Literar. Restituire integrală a publicaţiei*, ediţie îngrijită de Dan Damaschin, cu o prefaţă de Petru Poantă, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2002

Articole şi publicaţii

Iancu, Victor, *În Chestiunea nouei mişcări estetice din Ardeal, Ce este Cercul literar din Sibiu?*, în „Timpul", nr. 19, 20.06.1943

Negoiţescu, Ion, *Curente noi în poezia din Ardeal*, în „Vremea", anul XV, nr. 706, 11 iulie 1943, p. 6.

Idem, *Poeţii tineri în Ardeal*, în „Ţara", anul I, nr. 70, 4 iulie 1941, pp. 2-3.

Regman, Cornel, *Cu gândul la Gheorghe Şincai. Mitul latin,* în „Ardealul", anul IV, nr. 21/11 iunie 1944, p. 3, continuare în p. 7.

Idem, *Epoca «dârzeniei»*, în „Voinţa Transilvaniei", anul I, nr. 3, 24 septembrie 1944, p. 1.

Idem, *Ion Pillat, poet al tradiţiei*, în „Revista Fundaţiilor Regale", anul IX, nr. 9, 1 septembrie 1942, p. 687.

Idem, *„Poeţii tineri ardeleni"*, în „Naţiunea română", anul I, nr. 4, 5 noiembrie 1944, p. 9.

Idem, *Un regim pe sfârşite: tradiţionalismul*, în „Revista Cercului literar", anul I, nr. 6-8, iunie-august 1945, p. 118.

Idem, *Tânărul I. Negoiţesu în corespondenţă*, în „Apostrof", anul VII, nr. 9, 1996, p. 15.

BDD-A23349 © 2013 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:35 UTC)